

KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI BOLALARNING AQLIY QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK JIHATLARI

Sayfiyeva Farangiz Sayomidinovna

*Samarqand viloyati Samarqand shahar 36 -umumiy
orta talim maktabi boshlangich sinf oqituvchisi.*

Annotatsiya: Mazkur maqolada kichik maktab yoshidagi bolalarning aqliy rivojlanish tushunchasi, bolalarning aqliy qobiliyatini rivojlantirishning pedagogik va psixologik jihatlari to'g'risida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Boshlang'ich sinf yoshidagi bolalar, psixik funksiyalar, aqliy qobiliyat, diqqat, intellekt, tafakkur sezgilar, yozma nutq.

Аннотация: В статье представлены сведения о концепции умственного развития детей младшего школьного возраста, педагогических и психологических аспектах развития умственных способностей детей.

Ключевые слова: Младшие школьники, психические функции, умственные способности, внимание, интеллект, мышление, ощущения, письменная речь.

Abstract: This article presents information on the concept of mental development of children of primary school age, pedagogical and psychological aspects of the development of children's mental abilities.

Keywords: Primary school children, mental functions, mental abilities, attention, intellect, thinking, sensations, written speech.

KIRISH

Aqliy rivojlanish – bu bolaning bilish jarayonlari, ya'ni sezgi, idrok, tafakkur, xotira, diqqat, nutq va xayol kabi psixik funksiyalarining sifat jihatdan o'sib borishi hisoblanadi. Piaje va boshqa psixologlarning fikriga ko'ra, bolalar tafakkuri bosqichma-bosqich rivojlanadi va har bir bosqichda o'ziga xos tafakkur shakllari namoyon bo'ladi. Boshlang'ich sinf yoshidagi bolalar nutqi asosan ot, fe'l, sifat, son va boglovchilardan iborat bo'ladi. Bu yoshdagi bolalar o'z nutqlarida qaysi so'zlarni ishlatgani afzalu, qaysilarini ishlatish mumkin emasligini farqlay oladilar. 6-7 yoshli bola o'z jumllarini murakkab grammatik tizimda to'za oladi. Bola butun bolalik davrida nutqni jadal ravishda egallab borib, nutqni o'zlashtirishi ma'lum bir faoliyatga aylana boradi, 7-9 yoshli bolalarning o'ziga xos yana bir xususiyati bola nutqida o'z fikrini bayon etibgina qolmay, balki o'z suhbatdoshining diqqatini o'ziga jalb qilish uchun ham gapiradilar. Bu davrda yozma nutq ham shakllana boshlaydi. Yozma nutq jummalarni to'g'ri to'zish va so'zlarni to'g'ri yozishga ma'lum talablar quyilganligi bilan xarakterlanadi, Bola so'zlarni qanday eshitgan bo'lsa, shundayligicha

yozilmasligini bilishi, ularni to'g'ri talaffuz etishi va yozishga o'rganishi zarur. Yozma nutqni egallash asosida bolalarda turli matnlar haqidagi ma'lumotlar yuzaga keladi. Bu davrda yozma nutk endigina shakllana boshlaganligi bois, bolada hali o'zi yozgan fikrlarni, so'z va harflarni nazorat etish malakasi hali rivojlanmagan bo'ladi. Lekin unga ijod qilish imkoniyati beriladi. Ushbu mustaqil ijodiy ish maktab yoshidagi o'quvchilarda berilgan mavzuni anglash, uning mazmunini aniqlash, fikrini bayon etish uchun ma'lumot to'plash, muhim jihatlarini ajratib olish, uni ma'lum ketma-ketlikda bayon etish, reja to'zish malakasini yuzaga keltiradi.

Jumlalarni to'g'ri to'zish, aynan shu mazmunga mos so'zlarni topish va ularni to'g'ri yozish, tinish belgilarini to'g'ri qo'yish, o'z holatlarini topa olish va to'g'rilash aqliy rivojlanishning ko'rsatkichlaridan hisoblanadi. O'qish faoliyati kichik maktab yoshidagi o'quvchining aql-idroki, sezgirligi, ko'zatuvchanligi, eslab qolish va esga tushirish imkoniyatlarining rivojlanishi uchun muhim shart-sharoitlar yaratadi, hisoblash malakalarini shakllantiradi. Ta'lim jarayonida ularning bilimlar ko'lemi kengayadi, qiziqishlari ortadi, ijodiy izlanish qobiliyati rivojlanadi, ularda tafakkurning faolligi, mustaqilligi ortadi, aqliy imkoniyatini ishga solish vujudga keladi. Mazkur yoshdagi bolalar o'z idroklarining aniqligi, ravonligi, o'tkirligi bilan boshqa yosh davrdagi insonlardan keskin farq qiladi. Ular har bir narsaga berilib, o'ta sinchkovlik bilan qarashlari sababli idrokning muhim xususiyatlarini o'zlashtirish imkoniyatiga ega bo'ladilar. 7-10 yoshdagi o'quvchining idroki, uning xatti-harakati, o'yini va mehnat faoliyati bilan bevosita bog'liqdir. O'quvchi o'zining ehtiyoji, mayli va qiziqishi turmush sharoitiga mos, shuningdek o'qituvchi tavsiya etgan narsalarni idrok qiladi. Birinchi sinfga kelgan bola narsalarning rangi, shakli va kattaligini, ularni makonda joylashishini bilish bilan, birga ularni taqqoslay oladi. Maktabda muvaffaqiyatli o'qish uchun bola sensor rivojlanganlik darajasini yuqori bo'lishi juda muxim. Maktab yoshiga kelib, normal rivojlanayotgan bola rasm va suratlar real hayotni aks ettirayotganligini yaxshi tushunadilar. Shuning uchun ham surat va rasmlarda nimalar aks ettishini real hayotga taqqoslagan holda bilishga harakat qiladilar. Bola rasmlarda atrof-muhitdagi narsalarni kichiklashtirib tasvirlanganligini anglay biladilar. Bu tasvirlar bolalarda estetik va badiiy didni rivojlantiradi. Chunki, bola shu rasmlar orqali olam go'zalligini, uning turfa ranglardan iborat ekanligini anglaydi, ajratadi va o'z munosabatini bildiradi. Tafakkurning rivojlanishini kichik maktab yoshidagi bola psixikasining sog'lomligida, uning bilish faolligida ko'rish mumkin. Bolaning qiziquvchanligi, asosan, atrof-olamni bilish, o'rganishga qaratilgan bo'ladi. Bola o'ynab turib, olam sir-sinoatlari, sabab-oqibatlar va bog'liqlaridan xabardor bo'lishga intiladi. Masalan, bola o'zi mustaqil ravishda qanday narsalar suvda cho'kish, qaysilari esa so'zishni tadqiq qila oladi. Bola aqliy munosabatlarda faol bo'lsa, u bugunchalik ko'p savol beradi va bu savollar, asosan, xilma-xil bo'ladi, Bolani qor, yomgir qanday yotishi, quyosh kechasi qaerda bo'lishi, mashina qanday

qilib yurishi, erdan osmongacha boʻlgan masofani bilishi juda qiziqtiradi. Bu ularning «Nima uchun?», «qanday qilib?, Nima orqali?» kabi savollariga javob olishga qaratilgan boʻladi. Bu yoshdagi bolalar asosan oʻzlari koʻrib turgan narsa haqida chuqurroq fikr yurita oladilar. Bu yoshdagi bolalar tafakkurining asosiy turi obrazli tafakkurdir. 6-10 yoshli bola mantiqiy fikrlay oladi, lekin, bu yosh asosan koʻrganlariga tayanib, taʼlim olishga qiziqishi boʻlgan davr hisoblanadi. Soʻzsiz bugungi jamiyatimizda bolalarning aqliy rivojlanishi yangi bilimlarni tuzilish tipiga ham bogʻliq boʻlib, ular maʼlum darajada shakllangan kattalar tomonidan tuziladi. Chunki, aqliy rivojlanish ijtimoiy omillar bilan belgilanadi va individ ijtimoiy munosabatlar bilan oʻzgaradi. Bolaning maktabda muntazam ravishda bilim olishi uning atrof-hayotdagi narsa-hodisalarga nisbatan fikrini va munosabatlarini oʻzgarishiga olib keladi.

XULOSA

Kichik maktab yoshidagi oʻquvchilarning tafakkuri mantiqiy fikrlash, muloaza yuritish, hukm va xulosa chiqarish, taqqoslash tahlil qilishning turli usullarini qoʻllashdek oʻziga xos xoʻsusiyatlari bilan maktabgacha yoshdagi bolalar va oʻsmirlardan farq qiladi. Taʼlim jarayonida mustaqil fikrlashga oʻrgatish kichik maktab yoshidagi oʻquvchilarni kamol toptirishning garovidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. I. A. Karimov “Barkamol avlod orzusi”. Toshkent – 1999 y.
2. A. V. Petrovskiy “Umumiy psixologiya”. Toshkent. “Oʻqituvchi” – 1992 y.
3. X. Ibragimov, U. Yoʻldoshev, X. Bobomirzaev “Pedagogik psixologiya”. Toshkent – 2007 y.
4. D. Zunnunova “Bolangizni bilasizmi?”. Toshkent – 2009 y.